

# РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румен Петров Владимиров, преподавател по наказателно и международно наказателно право, член на научното жури, назначено със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“, № -Д 38-199/23.04.2021;

За научните трудове и учебната дейност на главен асистент д-р **Мирослава Манолова** – единствен кандидат за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.6 Право по специалността Наказателно право. Конкурсът е обявен в Д. в., бр. 22 от 16. 03. 2021г., за нуждите на СУ „Св. Климент Охридски“;

## 1. Общо представяне на получените материали.

За участие в конкурса кандидатът д-р Манолова е представила списък от общо 7 публикации, от които 1 монография и 6 статии, които са публикувани в периодични сборници доклади, издадени от УИ „Св. Климент Охридски, като всички публикации са включени в националния референтен списък на НАЦИД. За рецензиране се приема преди всичко хабилитационния монографичен труд със заглавие „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право.“, Монт ООД, 2021г., 208 с. Предхождащите го публикувани статии са по същата тематика и имат съдържание, което е достатъчно разширено, обогатено и творчески инкорпорирано в монографията. Ето защо, вниманието в рецензията ще бъде насочено преди всичко към анализ на нейните качества и научна стойност.

## 2. Данни за кандидата.

От представената автобиография е видно, че д-р Мирослава Манолова е родена на 12.08.1973г. Нейният трудов опит като юрист включва във възходяща хронология реализация като: Съдебен кандидат /1996-1997г./; Следовател в Столична следствена служба /1997- 2000г./; Главен юрисконсулт в Министерството на културата /2005-2006г./; Правен съветник в Дирекция , „Законодателна дейност и право на ЕС“ в Народното събрание /2006г. и сл./. От 2000г., след спечелен конкурс е постъпила на работа като асистент и в момента работи като главен асистент в катедра

„Наказателноправни науки“ на ЮФ към СУ. От 2014г. е придобила научната и образователна степен „Доктор“ по наказателно право, след защитата на докторската дисертация на тема: „Престъпления с наркотични вещества и прекурсори“. Има публикувани общо 2 монографии и 13 статии по различни наказателноправни проблеми. Наред с това в периода след 2011г. е участвала като член в изпълнението на 5 научни проекта, от които 4 са международни.

Личните умения и компетентности на д-р Манолова се изразяват във владеене /разбиране, говорене и писане/ на достатъчно високо равнище на английски и руски езици, както и в притежаването на необходимата компютърна грамотност.

### **3. Обща характеристика и оценка на научната продукция на кандидата.**

Във връзка с участието в конкурса, кандидатът е представил в отделни приложения всички необходими документи и справки, в това число и два списъка със заглавия на своите публикации до сега. Първият списък включва общия им брой /14/, а вторият, само тези от тях, с които участва в конкурса за доцент /7/.

Като се съобразят заглавията от общия списък, се добива информация за научните търсения и за постигнатите резултати на кандидата. Представените в комплекта екземпляри на научни съчинения, както и останалата научна продукция, с която съм запознат, свидетелстват за трайни научни интереси в областта на наказателното право. Най-общо казано те могат да се обособят в три насоки – първата се отнася до противодействие и защита срещу наркопрестъпленията, втората – до теоретичните и законови проблеми на наказанието и други проблеми, свързани с него и третата – до наказателните и другите ограничения в България спрямо лицата от еврейски произход в периода 1940 – 1944г.

Към посоченото трябва да се добави и констатацията, че научната продукция на д-р Манолова е достатъчно позната в наказателноправната наука. За това определено свидетелства приложената справка за забелязани цитирания на нейни публикации в трудовете на други автори у нас. От справката е видно, че засега са известни 13 публикации на български автори, където са направени еднократни или многократни такива позовавания.

Във връзка с това може да се обобщи, че цялото научно творчество на кандидата досега е достатъчно известно и се възприема положително от

доктрината, защото се характеризира с аналитичност, задълбоченост и концентрирана мисъл, без да се допуска излишна обстоятелственост. А що се отнася до самата проблематика в монографията, свързана с категорията „Наказание“, тя като цяло се отличава с трудност и сложност, както поради нейния интердисциплинарен характер, така и поради фундаменталния характер на самите теоретични проблеми. Въпреки това, трябва изрично да се отбележи, че от научно-изследователска гледна точка, по разработената тема за наказанието и неговите цели, както и по останалите теми на научните разработки, авторът се е справил на много добро равнище.

#### **4. Характеристика и оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидата.**

От издадената официална справка от комплекта с документи и материали по конкурса, е видно, че през последните три академични години д-р Манолова е водила упражнения по Наказателно право-обща и особена част с висока аудиторна натовареност, сумарно с пет студентски групи всяка година. Освен провежданите упражнения, за същия този тригодишен период тя ежегодно е изнасяла и цикъл от 45 часа лекции по наказателно право в магистърска програма „Социална и юридическа психология“ на Философския факултет на СУ.

Известно е, че в Правилника на СУ за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности, се съдържат и допълнителни изисквания към съответните кандидати, свързани с учебната дейност, включително и съвместна работа със студенти и докторанти в научноизследователски проекти и художественотворчески проекти. Тези допълнителни изисквания са изпълнени с голям успех от д-р Манолова, видно от приложените сертификати от организаторите на проектите. Конкретно, става дума за участия като член на жури в състезания по решаване на наказателноправни казуси, организирани от ЕЛСА – България /2009, 2010 и 2012г./; участие като координатор на международен проект със студенти по право по тема за корпоративната наказателна и регулаторна отговорност /2016-2017г./, както и участие като ментор на отбори в състезания между студенти по право относно транспониране актовете на ЕС в националното законодателство /2017-2019г./.

#### **5. Научни и научно-приложни приноси на кандидата.**

Научните и научно-приложните приноси на кандидата могат да се установят след обстойно и задълбочено запознаване с представения хабилитационен труд – монографията със заглавие: „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“. Тя е издадена през 2021г. и има обем 208 страници, като цитиранията под линия са почти двойно повече от страниците, т.е. техният впечатляващ брой включва общо 397 позовавания. Структурно монографията е изградена от увод, три глави, като всяка е подразделена на параграфи, а всеки параграф е диференциран в точки. Главите, параграфите и точките са съответно озаглавени. Накрая се завършва със заключение, а след него е посочена използваната библиография на български и на чужди езици, като чуждестранните източници са повече.

а/ Веднага трябва да се отбележи, че темата на монографичното изследване е перманентно актуална и интересна за специалистите, защото се отнася до втората основна категория на наказателното право, която е определила неговото име – категорията наказание. Въпреки, че по проблемите на наказанието и неговите цели, в българското наказателно право са писали немалко наши учени от миналия век – до 1944г. и след това до 1989г., както и в следващите десетилетия до сега, монографията на д-р Манолова е изключително важно и полезно теоретично съчинение, тъй като преди всичко има здрав фундамент. Той се основава на съчетанието, първо на основните класически теории за целите на наказанието и второ, на съвременните разбирания /най-вече в западноевропейските държави и в САЩ/ за тяхното проявление и съотношение.

аа/ Изложението в глава първа на монографията, която е базова и има освен теоретично-правен, но и философско-социологичен характер. Тя е посветена на трите класически теории за целите на наказанието, които до момента поради различни обективни причини, не са били изчерпателно и задълбочено интерпретирани в българската наказателноправна доктрина.

На първо място в изложението е разгледана т.нар. утилитарна теория за наказанието, насочена основно напред към бъдещето, т.е. към постигане предотвратяване извършването на бъдещи престъпления от наказаня субект. Авторът най-напред е направил подробен анализ на появата и развитието на тази теория преди повече от две столетия, проследявайки хронологично различията и нюансите в становищата на огромен брой учени от Западна Европа и САЩ. След това са разгледани поотделно конкретните специфични въздействия на утилитарните възгледи за наказанието в Русия и в САЩ през първата половина на 20-ти век.

Втората класическа теория за наказанието е т.нар. ретрибутивна, която е насочена назад към миналото – към извършеното вече престъпление и неговия субект, който заслужава възмездие и трябва да бъде наказан, без наложеното му наказание да цели нещо друго. В отделна точка пространно и интересно са разгледани най-важните от съществуващите ретрибутивни възгледи за наказанието от древността до наши дни. Един от най-използваните – т.нар. позитивен ретрибутивизъм /за задължително наказване на виновните/ е оказал определящо въздействие в САЩ през втората половина на 20-ти век, като в отделна точка се проследяват причините, условията и особеностите на американската система за наказване.

Понеже всяка от първите две теории в чист вид има и положителни и отрицателни черти, практическото им използване не би било достатъчно ефективно. Ето защо, логично е като отделна трета група да се породят и оформят /от средата на 20-ти век/ видовете т.нар. смесени теории за целите на наказанието, които съчетават и обединяват положителните страни на утилитарната теория и на ретрибутивната, която по принцип е водещата, но подлежи на известно ограничаване. Става дума за създаване на единство от възмездие, спрямо субекта за извършеното престъпление, плюс цели за поправка и заплахата за осъдения и за другите потенциални извършители на престъпления. Във връзка с това авторът е разгледал тезите на различни учени и е установил наличието на определено влияние на някои теоретични възгледи върху изготвения Модел на Наказателен кодекс, одобрен и приет от Американския правен институт през 2017г., след близо 15 годишно проучване и обсъждане. След анализа на някои положения на този Модел на НК, основателно, предвид континенталната правна система, авторът се спира и на възприетата смесена система в Германия. В нейния НК се съдържат известни специфики, като основната се заключава в разширената дискреция на съда. Тя е обусловена от господството основно на принципа на вината за определяне на наказанието, както и от възприетия дуалистичен подход за санкциониране на извършените престъпления, а именно с наказания и с мерки за поправка и защита. В изложението и в бележките под линия, тези особености на санкциониране са много добре представени.

бб/ Задълбоченият теоретичен анализ в глава първа на монографията, дава прекрасна възможност в следващата глава втора да се разгледа въпросът за целите на наказанието в българския наказателен закон и в наказателноправната теория. И това наистина отлично е направено чрез използване на един изключително интересен задълбочен и критичен подход. От параграфа на общите бележки става ясно, че действалите наказателни закони /включително и действащия НК от 1968г./ и българската теория за

наказанието и неговите принципи и цели, не са били в необходимото съответствие с класическите теории. Това е особено видимо и обяснимо за периода след установяване на тоталитарната система на обществено устройство и функциониране, когато споменатите теории са били отричани, само чрез тяхната критика като буржоазни, реакционни или ненаучни. В днешни времена, когато обществено-политическите условия са качествено променени, както и преди, специалистите изследват наказанието не толкова като основна категория на наказателното право, която има обща цел, а с оглед на неговите конкретни и непосредствени принципи и цели, които се съдържат респ. в чл. 35 и чл. 36 от действащия НК.

За да се достигне до анализа на действащите законоустановени принципи и цели на наказанието, авторът е направил необходимия исторически преглед в развитието, както на конституционните и законовите основи, така и на съответстващите им теоретични възгледи, относно целите и принципите на наказанието. Във връзка с анализа на нормативната рамка са проследени Конституциите на България от 1879, 1947 и 1971г., както и НЗ от 1896г., НЗ от 1951г. и НК от 1968г. Схващанията за принципите и целите на наказанието в теорията, основателно са разделени в две групи – преди и след 1989г. Интересно е обстоятелството изложение за вижданията на авторите от първата група, защото тя обхваща коренно различни обществено-политически периоди. Макар, че като цяло се възприема тезата за смесения характер на наказанието у нас /с превес на утилитарната теория/, между учените от т.нар. капиталистически и социалистически период се изразяват принципни и други различия по разглежданите проблеми, свързани с наказанието.

Завършвайки тази глава, авторът е дал кратка, но синтезирана характеристика на възприетия у нас теоретично-нормативен модел за целите на наказанието. Той е определен като смесен, с акцент върху утилитарните цели /чл.36 НК/, които могат да се постигнат в ограничителните рамки, присъщи на ретрибутивизма /чл. 35 НК/. Тези ограничителни рамки се свеждат до двата принципа, първо, че се наказва само лице, извършило престъпление и второ, че неговото наказание трябва да бъде пропорционално на тежестта на престъплението, като вторият принцип за съответствието се съобразява на две нива - законово и съдебно. Във връзка с това аргументирано се обосновава, че между ретрибутивните рамки /чл.35 НК/ и утилитарните цели /чл. 36 НК/ възниква непреодолимо вътрешно противоречие.

вв/ Установеното непреодолимо вътрешно противоречие в НК, неимоверно се увеличава вследствие извършваните в него промени след 1989г. и до сега, които много често се изразяват във волунтаристично увеличаване тежестта на наказанията за различни видове престъпления. И това се прави въпреки, че нашият закон е достатъчно строг и противоречи на европейската тенденция за хуманизиране на наказанията и намаляване на наказателната репресия. Авторът е обърнал сериозно внимание на това законотворческо аномално увлечение в последната глава трета на монографията, озаглавена: „За несъответствието на някои промени в особената част на НК с възприетия у нас теоретично-нормативен модел за целите на наказанието“.

В първия параграф са коментирани някои законодателни промени /и предложения за такива/, които нерядко са направени по повод на конкретни казуси, неоснователно утежняват наказателноправния режим на отделни престъпления в особената част на НК. Въпреки, че примерите са изобилни, акцентът е поставен върху едни от най-фрапиращите случаи от последните 15 години. Конкретно става дума за наказателната уредба от 2010г. на престъплението отвличане; за престъпленията с наркотични вещества и прекурсори /2004-2006г./; за предложенията относно промяна в режима на непълнолетните /2020г./, както и за предложенията за утежняване на наказателната отговорност за тежките престъпления против транспорта.

Коментираните промени за увеличаване на строгостта и репресията в НК нямат никакво основание от гледна точка на теорията. Същото заключение се потвърждава и от съобразяване на вида и размера на наложените от съда наказания, предимно лишаване от свобода за споменатите и за други видове извършени престъпления. Макар че предвидените в закона произволно тежки наказания, които противоречат на изискванията за съразмерност между престъплението и наказанието, обективно ограничават съда да определи адекватно и справедливо наказание за конкретно извършеното престъпление, проучванията показват, че най-често се налагат минималните възможни наказания. Независимо от това няма гаранция, че те са били подходящите, за постигане целите на наказанието по чл. 36 НК. Тези и редица други важни и съществени факти и обстоятелства се съдържат в изготвената информация от Единната информационна система за противодействие на престъпността, за периода 2008 – 2017г., която д-р Манолова анализира през призмата на разработваната тема.

Във втория и последен параграф на изложението в монографията, е разгледан един важен проблем, който до голяма степен се оказва водеща

причина за опорочаване на установения у нас нормативно-теоретичен модел за наказанието. Става дума за т. нар. „наказателен популизъм“ на изпълнителната и законодателната власти, които с мотото „така искат хората“, непрекъснато предлагат и приемат изменения и допълнения в НК, драстично увеличаващи наказателната репресия за различни видове не само умишлени, но и непредпазливи престъпления.

Като негативно социално явление, наказателният популизъм се е проявявал още от древността, но неговото влияние може да се забележи и сега в редица съвременни държави по света. С уточнението, че тази тема може да бъде предмет на самостоятелно изследване, авторът накратко представя съществуващите научни тези за това що е популизъм, като се подчертава, че той поражда разделяне и противопоставяне на гражданите в обществото. Отбелязва се и се сочат примери за последиците от това, които се изразяват в искания и очаквания за повече и по-сурови наказания, като общественото мнение взема превес над експертното познание в областта на наказателното правораздаване. За отстраняване на този превес и за гарантиране, че науката, рационалността и експертното познание ще надделеят над емоционалния и неинформиран здрав разум при развитието на наказателната политика, авторът прави удачни общи и конкретни предложения за бъдещо усъвършенстване на наказателно-законодателния процес в България.

Накрая, във връзка с обществените очаквания за справедливост и възприетия у нас модел относно целите на наказанието, се поставя въпросът дали наистина хората искат повече и по-тежка наказателна репресия въпреки, че отговорът като че ли е положителен? За да отговори на зададения въпрос, авторът се позовава най-напред на социологическо проучване от 2012г. за обществените нагласи към съдебната система в България, където само 8% от анкетирания отговарят, че постановените присъди са пропорционални на извършените престъпления.

Резултатите от горното социологическо проучване се разминават с тези, произтичащи от научното изследване в периода 2009-2012г. в пет скандинавски държави, извършено от университетски преподаватели и публикувано през 2015г. Зададени са били конкретни въпроси на диференцирани групи участници и при различни методи на комуникация, за да се проучи общественото чувство за справедливост в Скандинавия. Резултатите са разнообразни и интересни и подробно са представени в книгата. От тях произтича и извода, че общественото мнение играе огромна роля за развитието на наказателната политика на държавата и затова



периодично трябва професионално да се изследва. Това особено се отнася за България, където последното подобно изследване е било направено в тоталитарните времена, преди повече от 35 години, през 80-те години на миналия век.

б/Трябва да се отбележи, че в представения хабилитационен труд – монографията „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“, се съдържат многобройни приноси и приносни моменти, с различна тежест и значение във всяка от трите глави. Някои от приносите междуременно бяха споменати при предходното синтезирано очертаване съдържанието на книгата. В приложената към материалите по конкурса справка, кандидатът е обособил своите научни приноси в 16 точки. Съдържанието в тях е достатъчно пълно и точно, а посочените приноси са действителни и безусловно трябва високо да се оценят.

Но най-важният и значим принос на автора се заключава в създаването на самата книга за целите и принципите на наказанието и оригиналния начин на нейното написване. Оказва се, че втората основна категория на наказателното право – наказанието, е свързано със сериозни теоретически положения, предвид съществуването на трите класически теории за целите на наказанието и техните особености и съотношения. За създаването и развитието на утилитарната, ретрибутивната и смесените видове теории от векове са работили предимно западноевропейски и американски учени, чиито становища и постижения не бяха популяризирани у нас, защото през тоталитарния период се назоваваха буржоазни и реакционни, а след 1989г., някак по инерция продължи традиционното интерпретиране на тази тема. И сега е моментът кандидатът да бъде специално поздравен, че на базата на многобройни проучени и анализирани предимно чуждестранни източници на десетки класически и съвременни западни автори, предметно, точно и ясно запознава читателя с тази проблематика от фундаментален характер. Наред с прецизното изясняване на проблемите и техните нюанси, важен показател за огромната творческа работа по написването на глава първа е факта, че в изложение от под 70 страници, авторът има около 180 броя позовавания под линия, голяма част от които съдържат допълнителни обяснения и препратки.

Положително следва да се оценят и използваните дозирани лексически похвати в книгата, свързани със задаването на интересни и целенасочени въпроси и последващи отговори, привеждането на удачни примери на известни учени и др., които се вписват много добре в изложението.

Като много полезни за българския законодател и обществото могат да се открият и двете направени предложения. Първото се отнася до бъдещите съществени промени в НК /в това число и относно наказанието и неговите цели и принципи/, които трябва да бъдат придружени с достатъчен обем научно - криминологични данни, а защо не и с теоретични съображения на специалисти от теорията и съдебната практика, какъвто модел е въведен в работата на КС. Второто предложение е подобно, но то настоява за скорошно национално проучване на общественото мнение за наказателното правораздаване, както и за периодични ад хок проучвания за бъдещи промени в НК или на такива, след определено време от приемане на някои важни изменения и допълнения.

## **6. Оценки на личния принос на кандидата.**

Категорично трябва да се подчертае, че монографичните изследователски трудове, както и другите публикации на д-р Манолова, са резултат на нейните лични усилия и творчески потенциал. Това проличава от създадения от нея собствен и неповторим стил на изложение на наказателноправната материя. Но по-важно е, че тя показва изградени способности за професионален анализ и въз основа на него, за обосноваване на логични и убедителни изводи и предложения за усъвършенстване на уредбата и подходите за общо и конкретно въздействие върху извършителите на престъпления, с оглед изискванията на принципите и целите на наказанието.

## **7. Бележки и препоръки.**

Известно е, че към всяко съчинение могат да се отправят критични бележки и препоръки. В съдържанието на рецензираната монография обаче, не се установяват никакви, дори и незначими теоретични или редакционни недостатъци. Все пак искам да споделя мнението си за заглавието на книгата. То се състои от две изречения, първото от които включва общия абстрактен и неясен въпрос „Защо наказваме?“, с всичките му възможни варианти и измерения. Обратно на него, второто изречение е конкретно и ясно и безусловно се отнася само и единствено до тема от наказателното право. Във връзка с това считам, че връзката между двете части на заглавието не е достатъчно удачна, при което за самото заглавие може да остане само второто изречение. В противен случай по-приемлив би бил въпросът „Защо държавата /или пък не държавата, а съдът/ наказва“.

Макар, че по принцип споделям предложенията за проучване на общественото мнение по наказателноправни въпроси мисля, че авторът е подценил или игнорирал моментът, свързан с конкретната обществено – политическа ситуация в България. Считаю, че за да се получат сериозни и достоверни резултати от подобни проучвания, тази ситуация трябва да бъде относително спокойна, която да гарантира изява на разума, а не на емоциите.

Следва също да изразя и моето дълбоко убеждение, че монографичният труд допълнително, но съществено би спечелил, ако в него бяха направени обосновани конкретни предложения де леге ференда, за промяна в съдържанието на чл. 35 НК и чл. 36 НК, относно принципите и целите на наказанието. Все пак очаквам това да бъде направено по-късно, като неизбежна част от следващите творчески изяви на кандидата.

Накрая, бих отправил една обща препоръка към д-р Манолова. Натрупаният досега научно-изследователски опит показва, че пред нея са най-силните и благодатни творчески години за развитие като учен. Ето защо препоръчвам за в бъдеще да разнообрази своите научни интереси, като се насочи и към други наказателноправни области и теми в своите научни изследвания.

## **8. Лични впечатления.**

Познавам кандидата по конкурса от преди 7 години, когато бях член на журито за защита на нейната докторска дисертация, относно престъпленията с наркотични вещества и прекурсори. В моето становище тогава съм написал, че дисертационната работа, макар и интердисциплинарна и трудна, е написана с точен и ясен език и се чете леко и увлекателно. Като съществен принос съм открил направените предложения де леге ференда и особено изразената идея за преосмисляне на правния подход за ефективно противодействие срещу тези престъпления. Днес от друга позиция, в монографията за целите на наказанието, отново се констатира, че въпросите за ефективно противодействие срещу наркопрестъпленията отново не са решени задоволително. А това показва последователност и упоритост в отстояване на научни позиции през призмата на нови аргументи, което също е показател за междуременно натрупани теоретични знания и потенциал за задълбочени анализи – нещо присъщо за научен работник, достигнал академична зрялост.

## 9. Заключение.

След подробното запознаване с представените в конкурса материали, за научно-изследователската и учебно-преподавателската работа и особено след детайлния анализ на монографията: „Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право“, давам моята **категорично висока положителна оценка** за научното творчество и за преподавателските умения на кандидата. Трябва изрично да се заяви, че в случая безусловно са изпълнени всички изисквания на ЗРАСРБ /и специално на неговия чл. 2б, относно наукометричните показатели/, на ППЗРАСРБ и на допълнителните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“ към кандидатите за научна степен и за академична длъжност.

Ето защо, убедено **препоръчвам на Факултетния съвет на ЮФ към СУ „Св. Климент Охридски“ да избере главен асистент доктор Мирослава Манолова да заеме академичната длъжност „ДОЦЕНТ“ в професионалното направление 3.6 Право, по специалността Наказателно право.**

14. 06. 2021г.

Г. София

Рецензент: .....

/Проф. д-р Румен Владимиров/